

Što znači učiti lingvistiku, ili od strukturalizma do kognitivne lingvistike i natrag

Ida Raffaelli

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
iraffael@ffzg.hr

<https://doi.org/10.17234/9789531758819.07>

Petak, osam sati ujutro. Dvorana A 220 na drugom katu zgrade Filozofskoga fakulteta. Sredina studenoga. Gotovo poslovično u to doba godine i dana, u tom dijelu grada blizu Save, magla i sivi oblaci posve zatiru pogled na okolne zgrade pa bi se onaj tko ne zna gdje se nalazi teško mogao orijentirati. Dojam je još intenzivniji dok sjedite u toj dvorani na samom kutu zgrade u koju za sunčana vremena svjetlost prodire kroz staklene stijene sa zapadne i sjeverne strane. No u vrijeme zagrebačkoga sivila, kada jedva nazirete zgradu Strojarsstva koja se na sjevernoj strani gotovo naslanja na našu, osjećate se izvan vremena i prostora, odmaknuti daleko od stvarnosti i svakodnevice. Ali i taj bi doživljaj vjerojatno bio puno slabiji kada ta dvorana namijenjena za pedesetero studenata ne bi bila prazna, ispunjena najviše nama četvoro ili petoro entuzijasta ili bolje rečeno entuzijastica treće godine studija francuskoga jezika. I ponovno bi dojam izdvojenosti od stvarnosti možda bio manji kada predmet ne bi bio *Uvod u romansku lingvistiku* kojemu je u žarištu bio opis razvoja vulgarnoga latinskoga. Studeni je bio mjesec kada su oni koji nisu učili osam godina latinski u gimnaziji shvatili da je to prezahtevno pa bi vrlo brzo odustali od dolazaka. S druge pak strane nas nekolicina „potkovanih“ u latinskom ili pak onih koji nisu željeli dopustiti da ispit za tako težak predmet pripremaju samo iz skriptata i tuđih bilježaka (jer znalo se da prolaz pod tim uvjetima zahtijeva opetovano izlaženje na ispit) ustrajno su ostajali i nadali se da, ako ne nakon tog predavanja, a onda sigurno nakon sljedećeg, sve će postati jasnije i smislenije. I doista je tako bilo. U prosincu smo već ovladali glasovnim promjenama, različitim odrazima u različitim romanskim jezicima, a do kraja siječnja mi malobrojni nadobudni shvatili smo osnove zakonitosti i struktura vulgarnoga latinskoga i tijekom veljače bismo (bio je to tada jedan od rijetkih jednosemestralnih predmeta) bez ikakve muke položili ispit, nerijetko uz pohvale.

Svima nama bio je to prvi susret s profesorom Kovačecom. Tada smo shvatili da nam treća i četvrta godina studija (kada dolazi u *Uvod u sta-*

rofrancuski te *Čitanje i interpretacija starofrancuskih tekstova*) neće biti jednostavne te da će zahtijevati dodatan napor kako bi se savladale teme ili „građivo“ predviđeno tim predmetima. Profesor je sustavno i dosljedno svakoga petka maksimalnim trudom i smirenošću sve objašnjavao, uvodio nas u najbitnije aspekte razvoja francuskoga jezika i doista je s vremenom ono što se u početku činilo nedokučivim postajalo jasnim, razumljivim pa i zanimljivim, barem nama koji smo dosljedno svakoga petka tijekom dvije godine dijelili dvoranu A 220 (na četvrtoj godini nastava je počinjala u devet i trideset).

Moji interesi za profesorove predmete, iskreno sada priznajem, bili su tihi i meni neprimjetni. Budući da sam pripadala onima koji su latinski učili osam godina, mnoge pojavnosti koje su mojim kolegama bile teže shvatljive, meni nisu bile problematične. Učila sam za te predmete s nekom lakoćom kojoj nisam pridavala ništa osim redovitosti pohađanja nastave i temeljitoga pripremanja za ispit. Moje srce pripadalo je komparativnoj književnosti. I to sada iskreno priznajem. U cijelosti sam bila posvećena tom studiju i svoju sam budućnost vidjela u književnosti. Diplomski sam rad odabrala pisati na studiju komparativne književnosti, a već sam tijekom studija „znala“ da ću upisati poslijediplomski studij književnosti (tada su preduvjet za pisanje doktorata bili završen poslijediplomski studij u trajanju od dvije godine i obranjen magistarski rad) jer drugih mogućnosti za mene nije bilo ili ih ja barem nisam vidjela.

Tako je došao i taj dan u listopadu 1992. godine kada sam diplomirala obranivši diplomski rad kod pokojnoga profesora Bekera, položivši istodobno i završni ispit na komparativnoj književnosti. Iz profesorove sam sobe na južnoj strani B hodnika na drugome katu izašla još pod dojmom netom ostvarenoga uspjeha i činjenice da sam završila sa studijem. Uputila sam se prema stubama (profesorova soba bila je sučelice vratima koja vode do stuba) kadli se u istom trenu u istom smjeru uputio profesor Kovačec. Pozdravili smo se i on me priupitao što ima novoga. Naravno, odmah sam mu se pohvalila, on mi je čestitao i pitao me što ću dalje. Spomenula sam svoje planove s poslijediplomskim studijem književnosti. Profesor Kovačec bio je vrlo kratak: „Šteta. Imate smisla za lingvistiku.“ Rekavši to pozdravio me i produljio dalje prema stubama, a ja sam gledala za njim pokušavajući dokučiti što je time mislio. Hodala sam veoma brzo (kao što to običavam i danas) tadašnjom Salajevom, a današnjom Lučićevom, jedva čekajući podijeliti radosne vijesti o završetku studija sa svojim roditeljima jer mobitela nije bilo, a nisam htjela stajati u redu ispred onih

nekoliko telefonskih govornica pokraj ondašnje „Moše“. Dok sam hodala, gotovo jurila kući, profesorova mi se rečenica neprekidno vraćala u misli.

Bio je to nesumnjivo jedan od onih životnih trenutaka kada se pitate što bi bilo da nije bilo. Što bi bilo da profesora nisam tada srela, što bi bilo da me nije priupitao što ima novog? Bih li radila to u čemu uživam i što toliko puta doživljavam kao svoj hobi, a ne posao. I dandanas se to znam zapitati. Doživljavam taj susret i taj kratak razgovor kao neku vrstu sudbinskoga putokaza. Lingvistika. Kakve veze imamo jedna s drugom? Vrtjelo mi se to danima po glavi, a kako je vrijeme odmicalo vjerovala sam da se taj susret dogodio s određenim razlogom dok konačno nisam odlučila upisati poslijediplomski studij lingvistike. Tako je započelo jedno uzbudljivo, nepredvidljivo putovanje, kako uostalom znanstvena putovanja nerijetko i jesu.

No ono što nikada neću zaboraviti i što danas pokušavam prenijeti svojim studentima na svim razinama studija jesu naputci koje mi je profesor Kovačec dao na samom početku, a kako bi taj put bio što učinkovitiji i uspješniji.

Naš drugi susret bio je dojmljiv. Prvi je prošao u dogovoru oko okvirne teme, no drugi je po mnogočemu obilježio moj znanstvenički put. Na taj je susret profesor došao pripremljeniji od mene. Ja se, naime, nisam imala što pripremati jer nisam ni znala u što sam se upustila i što me čeka. Profesor me dočeka s papirom u ruci, gusto ispisanim s obje strane njegovim sitnim uglatim rukopisom. Pružio mi ga je rekavši da je ovo temeljna literatura od koje valja krenuti. To ne bi bilo ništa neobično za ono vrijeme (danas bi naravno student očekivao računalni ispis ili čak popis koji bi bilo poželjno da profesor pošalje elektroničkom poštom kako bi sve bilo brže i učinkovitije) da bibliografske jedinice nisu bile označene na različite načine. Kako bi se mlada i neiskusna osoba poput mene snašla u tom popisu, imena i naslove od kojih je meni velika većina tada bila posve nepoznata, profesor je podcrtao na različite načine, a neki nisu bili podcrtani. Za razumijevanje tih oznaka na kraju je popisa bila legenda. Gledala sam u nju pokušavajući dokučiti značenje komentara, a pritom i onoga što me čeka. Knjige podcrtane trima crtama, stajalo je u legendi, valjalo je „temeljito preorati“. One podcrtane dvjema crtama trebalo je pročitati uz bilješke, jednom crtom bile su označene knjige koje je bilo dovoljno samo (!) pročitati, dok je one nepodcrtane valjalo pročitati prije spavanja. Da, upravo tako je stajalo: čitati prije spavanja! I dok druga dva tumačenja

nisu bila posebno neobična ili nerazumljiva, prvo i posljednje posve su obuzeli moju pažnju. Pokušavala sam šutke, netremice gledajući u te retke proniknuti u njihovo značenje, ali prilično bezuspješno. Profesor kao da je pročitao zbrku u mojoj glavi. Smirenim glasom na prilično je uvjerljiv način objasnio što znači „temeljito preorati“ pojedine knjige. To su one podcrtane trima crtama, a neke od njih bile su primjerice Saussureov *Tečaj* ili Martinetove *Osnove opće lingvistike*. To su djela koja čitate čitav život, u svakoj fazi znanstvenog razvoja ispočetka i s obzirom na prethodno iskustvo uvijek ih čitate na nov način. To su djela velikih lingvista od kojih se uči lingvistika. Sve je uvijek negdje bilo prije rečeno, a to treba dobro poznavati kako se ne bismo neutemeljeno oduševljavali novim i često pomodnim pravcima i školama, nerijetko onima koji dolaze s američkoga tla. Mirno je objasnio profesor Kovačec. Sad sam bila u još većem čudu. Zar ću čitav život svako malo ispočetka čitati Saussurea ili Martineta ili nekoga iz plejade Velikih? I zapravo ih nikad neću pročitati u punom smislu riječi. S netom napunjene dvadeset i tri godine to je zvučalo zastrašujuće. Mogla sam prihvatiti da primjerice Saussurea trebam temeljito iščitati tijekom poslijediplomskoga studija, ali da to neće biti ni približno dostatno da bih razumjela njegove teze, to nikako nisam mogla prihvatiti. Ni danas nisam sigurna koje je tumačenje oznaka izazvalo veću zbunjenost u mom tada mladom umu, to ili ono koje je uslijedilo za knjige koje se čitaju prije spavanja. Knjige koje se čitaju prije spavanja one su koje nisu od presudne važnosti za temu magistarskoga rada, ali treba u njih, barem okvirno, imati uvid. Čitamo ih kad nam koncentracija nije na najvišoj razini, a kako se dragocjeno vrijeme koje valja posvetiti knjigama koje treba pomno pročitati ne bi trošilo na ove manje važne. Tako je nekako prije gotovo dvadeset i pet godina zvučalo profesorovo objašnjenje. Bila sam posve zanijemila. Ne samo da ću preko dana temeljito „orati“ po Saussureu, a zapravo ga nikada do kraja neću „preorati“, nego ću prije spavanja ponovno biti uro-njena u lingvističku literaturu (ne u neki krimić ili ženski časopis), doduše s dopuštenjem da budem manje temeljita u pristupu toj literaturi. Prva instinktivna reakcija bila je da pristojno zahvalim profesoru na dobroj volji da mi bude mentorom te da od svega uzmaknem na vrijeme, bez nekih većih posljedica i sveopće sramote. Druga, ona promišljenija bila je: treba probati, pa valjda ja to mogu. I tako sam se prilično hrabro, posve nesvjesna što znači baviti se starofrancuskim jezikom i njegovim zakonitostima, otisnula na put koji u svojim različitim inačicama traje još i danas.

Kada bih se tijekom kasnijih godina prisjećala tog susreta, kada bih si predočila taj papir s popisom literature, kada bih oživila svoje izmiješane

osjećaje mladenačkog ushita i uzbuđenja što započinjem nešto novo i uzbudljivo, ali istodobno i straha od nepoznatoga, bivala sam s vremenom sve svjesnija koliko je profesor imao pravo. Lingvistika se doista uči od velikih lingvista i doista ih nikada ne dočitate do kraja. Svaki put ih čitate na nov način, s novim znanjem i novim iskustvom i nevjerojatno je na koje se sve načine otvaraju novi vidici na ono što ste već „preorali“ (ili barem mislite da jeste) toliko puta. Kada danas to pokušavam prenijeti svojim studentima od preddiplomskog do doktorskoga studija, gledajući njih dok to govorim vidim sebe u njihovim pogledima. Vidim nevjericu, zbunjenost i razočaranost. Zar se nikad nećemo maknuti od Saussurea? To je ono što govore njihove oči. To su govorile i moje dok sam prije više od dva desetljeća sjedila sučelice profesoru u njegovoj sobi u B hodniku koja je bila pretrpana knjigama, ne samo po policama, nego i posvuda po podu (iskreno, i nova je soba na trećem dograđenom katu naše zgrade u tom smislu dijelila sa starom iste karakteristike, a profesor se nerijetko žalio da ne zna kamo bi s knjigama). Ja, pak, između redaka, pokušavajući ne obeshrabriti svoje studente, odgovaram da će ih Veliki zasigurno pratiti do kraja studija, a poneke od njih možda i dulje. Danas znam da što prije budu to shvatili, to će im kasnije biti jednostavnije i to neće doživljavati kao pokoru ili neku vrstu fatuma, nego kao bogatstvo koje će im mnogo toga olakšati i učiniti jasnijim, a nadasve će ih naučiti da budu oprezni i promišljeni s novinama kojima je znanstveno okruženje neprekidno obasuto.

Poslijediplomski studij i izrada magistarskoga rada prošli su, usprkos početnim nesigurnostima, mirno, staloženo i relativno brzo. Moja semantička analiza vokabulara moralnih vrijednosti u romanu *Yvain* Chrétiena de Troyesa bila je u cijelosti temeljena na postavkama strukturalističke semantike. Nije tu bilo nikakvih senzacionalnih znanstvenih pomaka, osim što sam na kraju u cijelosti osvijestila da tim pristupom nisam postigla ono što sam htjela. Srednjovjekovni udvorni roman nosi toliko različitih podataka koji se mogu iskoristiti pri opisu značenja i koji su utkani u značenje samo. Semička analiza u to nije mogla proniknuti i nije mogla iskoristiti tu činjenicu. Vrlo otvoreno i izravno to mi je bila rekla i profesorica Žic Fuchs kada sam rezultate svoga rada predstavila na Zagrebačkom lingvističkom krugu. „Sve ti je to jako lijepo, ali s tom semičkom analizom u doktoratu nećeš daleko doći“, nimalo uvijeno komentirala je profesorica moje izlaganje. Njezin me komentar nije ni iznenadio, a ni pogodio. Znala sam da ima pravo jer sam i ja to isto osjećala.

I tako je krenuo moj rad na doktoratu (tada je to bilo izvan doktorskoga studija), također pod mentorstvom profesora Kovačeca. Dok za razdoblje

izrade magistarskoga rada mogu reći da je bilo mirno pa i pomalo neuzbudljivo, za vrijeme izrade doktorskoga rada to nikako ne mogu reći. Bilo je to razdoblje mojih osobnih previranja, velikih nesigurnosti, preispitivanja svrhovitosti svega što radim, goleme želje da zbog „besmisla“ svega odustanem od tog poduhvata. Međutim, bilo je to i vrijeme kada sam se detaljnije upoznala s postavkama kognitivne lingvistike koja je tada bila puno manje razvijena i razgranata negoli je danas. Vidjela sam u tom teorijskom okviru, posebice u njezinim razradama dijakronijske semantike onaj toliko priželjkivani analitički oslonac koji će mi omogućiti da leksičke i značenjske strukture starofrancuskoga jezika što cjelovitije opišem. Bila sam posve ushićena tim otkrićem. Na samom početku 1998. godine profesorica Žic Fuchs donijela mi je s jednog međunarodnog kongresa (u vrijeme kada je moja Ana imala tek nekoliko mjeseci i posve je okupirala moje vrijeme i pažnju pa su mi se dijakronijska semantika i lingvistika općenito činile miljama daleko) knjigu *Diachronic Prototype Semantics* Dirka Geeraertsa koja je netom izašla rekavši mi da je to upravo ono što mi treba. Doista, bila je to knjiga koja je posve promijenila moje sagledavanje povijesnoga opisa leksičkih i značenjskih struktura. Riječ je o knjizi koja je u okvirima kognitivne lingvistike do danas ostala nezaobilaznom kada je o dijakronijskom pristupu semantici riječ. Ne moram posebno isticati ushit i uzbuđenje kada sam je počela čitati (samostalno sam je klasificirala kao knjigu koju treba pročitati s bilješkama (!)) i otkrivati prostore koji su mi bili posve nepoznati, a koji su mi omogućavali da riješim tolika pitanja koji je starofrancuski leksik pred mene postavljao. Sve ono što sam prije samo par godina smatrala nedokučivim, modeli koje je razvijala dijakronijska kognitivna semantika u Geeraertsovima razradama dopuštali su da to opišem upravo onako kako sam smatrala da treba. No to je bio i prvi trenutak kada sam, ipak nešto zrelija i iskusnija negoli s početka ove priče, shvatila i razumjela sve profesorove naputke i pravu svrhu onog rukom ispisanoga papira. Lingvistika se uči od velikih lingvista i sve je negdje već rečeno, samo možda na drukčiji način. Znanost je poput mozaika ili Lego kockica (kako je komu draže) i sve se dograđuje i slaže jedno na drugo, samo je bitno da pronađemo pravu pločicu ili kockicu koju ćemo moći postaviti na pravo mjesto u mozaiku ili kakvoj figurici. Da bismo to mogli, moramo znati kako je sazdano sve ono prije što čini osnovu koju mi dorađujemo. Tada sam po prvi puta shvatila smisao i vrijednost svega što sam do tada pročitala uvidjevši da je svaki profesorov naputak, svako inzistiranje da nešto još bolje i temeljitije proučim bilo itekako utemeljeno. Nakon prvotnoga oduševljenja Geereartsovom knjigom shvatila sam da se njegov model može doraditi na mnoge načine te da je njegovo razu-

mijevanje strukturalističke semantike prilično (ne želim ispasti gruba ili preuzetna) pojednostavljeno. Tako se tijekom izrade doktorata razvijala moja ljubav prema kognitivnoj lingvistici premda sam bivala svjesna da temelje strukturalističke semantike ili lingvističkoga strukturalizma treba povezati s kognitivnolingvističkim, ne sagledavajući ih (kao što to nerijetko u literaturi biva) kao oprečne, već kao komplementarne. Profesor je šutke prihvatio moju inicijativu da u jedno tako tradicionalno područje kao što je opis starofrancuskoga leksika uvedem metode kognitivne lingvistike, premda mu se na licu čitalo da to sigurno nije okvir koji bi on odabrao ili koji ga je posebno radovao kao moj odabir. Svako toliko bi me upozoravao raznim savjetima kako ne bih skrenula u nekom krivom smjeru i nerijetko bi mi, kako bi u ta upozorenja bio siguran, savjetovao da pročitam još poneki rad koji bi mi bio od koristi, a koji je upućivao upravo na činjenicu da su mnoge teorijske i metodološke postavke bile naznačene u nekim drugim vremenima i kontekstima na neki drukčiji način te da ono što pronalazimo u kognitivnoj lingvistici možemo pronaći i u drugih autora drukčije tradicije. Svoje zadnje mišljenje o cjelovitom doktoratu profesor je također ispisao rukom, ovaj put na nekoliko stranica. Danas gotovo sa sigurnošću mogu reći da je ljubitelj poljodjelskih ili vrtlarskih metafora jer je u tim redcima stajalo kako sam „uspješno okolčala svoj vrt koji sada mogu njegovati i uzgajati čitav život“. Naime uvijek je isticao da tema doktorskoga rada mora biti takva da se njome možemo u različitim inačicama baviti čitav život. Još jedan naputak koji nastojim prenijeti svojim doktorandima.

Nakon obranjenog doktorskoga rada osjetila sam ono što mnogi mladi ljudi u takvim trenucima osjete – neku vrstu slobode. Sad se mogu posvetiti kognitivnoj lingvistici punim plućima i ne moram se obazirati na ono u čemu sam odrasla i što me je proteklih godina sustavno gradilo. Potpuno sam uronila u različite aspekte kognitivne lingvistike prepoznavajući iz dana u dan sve više razina koje sam smatrala prikladnima za modele kojima sam opisivala leksičke strukture. Kognitivna lingvistika postajala je s vremenom sve dominantnijim okvirom u kojemu sam se znanstveno kretala. Počela sam držati nastavu iz tog područja na studiju opće lingvistike, sustavno sam pratila literaturu iz tog područja te odlazila na kongrese koji su imali predznak kognitivnolingvistički.

No kao i u odgoju djece, ono što im ugradite u najranijim formativnim godinama ostaje zauvijek dio njihova vrijednosnoga sustava bez obzira na izvanjske okolnosti kojima se suočavaju ili pod kojih utjecaj dolaze. Ko-

liko god sam možda iz nekoga postdoktorskog bunta (kada sam postala „zrela“ osoba koja počinje samostalno, na „odrastao“ način krojiti svoju znanstveničku sudbinu, identično kao što to djeca čine u adolescentskoj dobi) željela posve zaboraviti ili čak zatrti svoje korijene, temelje i vrijednosti koje mi je usadio profesor Kovačec nisam mogla zaniijekati. Prije desetak godina kada sam u ruke za potrebe jednog istraživanja ponovno uzela knjigu Pierrea Guirauda *Structures étymologiques du lexique français* (koju sam svojedobno trebala pročitati s bilješkama koje su uključivale i kritičke komentare i koja mi je tada bila iznimno nezanimljiva, da ne kažem dosadna te za koju sam bila posve sigurna da je nikad više neću otvoriti) shvatila sam da nema smisla nijekati ili bježati od onoga što vas je izgrađivalo. Dapače, to vas određuje koliko god se ponekad trudite da to ne bude tako.

Kognitivna lingvistika postajala je iznimno divergentna, počela se razvijati u različitim smjerovima koji su nerijetko imali tek neko zajedničko obilježje, a i mnogi od tih pravaca sve su viši odmicali prema razinama koje nisu imale doticaje s opisom jezika samog, njegovih struktura. Tada sam počela uočavati da se moram okrenuti nekim drugim analitičkim mogućnostima ako želim i dalje jeziku pristupati na način na koji sam smatrala da treba. Tako mi je ubrzo Guiraud i njegov pristup postao jedan od temelja za razvijanje modela leksičkoga opisa, ali istodobno nisam niti htjela niti mogla napustiti sve one dobre stvari koje (mi) je donijela kognitivna lingvistika. Vratila sam se strukturalističkoj semantici puno više nego što sam u početnim trenucima „uživanja u znanstvenoj slobodi“ ikada pomišljala da budem. Ponovno sam počela iščitavati djela koja sam mislila da sam davno „preoral“ i da su daleko iza mene. Uviđala sam sve više koliko lingvistički strukturalizam pruža teorijskih i analitičkih mogućnosti koje se tako dobro mogu uklopiti i povezati sa suvremenijim lingvističkim pristupima.

Vraćajući se dvadesetak godina unazad, prizivajući trenutke koji su obilježili moj znanstveni razvoj, promatrajući svoje putovanje kroz lingvistiku i s lingvistikom mogu samo biti zahvalna što sam imala učitelja kakav je profesor Kovačec, a mogu biti i ponosna što je pristao biti mojim učiteljem. Na svom znanstveničkom putu prošla sam sve faze odrastanja, jednako kao što ih prolazimo u životu. Od ushita, straha, nevjerice, mladenačkog idealizma (profesor mi je često govorio da sam nepopravljivi idealist), adolescentskoga bunta do smirene i razumne zrelosti. Profesor ih je sve na neki način popratio.

Željela sam se prisjetiti i sa svojim čitateljem podijeliti što je značilo učiti lingvistiku od profesora Kovačeca. Željela sam to zabilježiti kako ne bi ostala samo usmena predaja koju opetovano dijelim sa svojim studentima u raznim prigodama. Danas sam u cijelosti svjesna vrijednosti profesorovih naputaka i pristupa znanstvenom radu kojemu me podučavao, zahtjeva da budem dosljedna i temeljita. Cijenim što je bio upravo takav i što nikada nije stvarao privid jednostavnosti i ležernosti, nego je inzistirao na predanom i sustavnom radu. Zahvalna sam što me naučio da se lingvistika uči od velikih lingvista jer danas u potpunosti razumijem koji je smisao takvoga pristupa.

Od naši prvih susreta petkom u osam sati na trećoj godini studija do današnjih dana, profesor je čitavo vrijeme ostao na određen način prisutan u mom akademskom i znanstvenom životu. Bio je recenzentom mojih dviju knjiga, na moju zamolbu, kada sam postala glavnom urednicom časopisa *Suvremena lingvistika*, bez imalo je oklijevanja pristao biti članom uredništva. U tom me razdoblju podučavao složenom životu i odnosima u akademskoj zajednici, a susrete su nerijetko obilježavali dobronamjerni savjeti. Mnogi od tih savjeta utkali su se u mene jednako kao i oni naputci za znanstvene početnike i nevježe. Bila je privilegija učiti od profesora Kovačeca.

